

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1940-41

DRAMA

I. CANKAR:

2 **POHUJŠANJE**
V DOLINI ŠENTFLORJANSKI

Din 2:50

GLEDALIŠKI LIST
NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1940/41   DRAMA   Štev. 2

I. CANKAR:

**POHUJŠANJE
V DOLINI ŠENTFLORJANSKI**

PREMIERA 23. SEPTEMBRA 1940

Smisel in vsebina te Cankarjeve farse sta izpovedana v ironičnih besedah njenega naslova: »Pohujšanje v dolini Šentflorjanski«. Ironično ni v njem samo ime: »dolina šentflorjanska«, ki pomeni slovensko domovino, marveč tudi »pohujšanje«, ki je simbolično ime za Cankarjevo umetnost, tako da bi se ta naslov v treznih in nevtralnih besedah glasil: moja umetnost v domovini. In to je osrednji predmet njegove satire. Posmehuje se z njo žalostno smešnemu razmerju med seboj in domovino, ki ga ni razumela in ki je videla v njegovi umetnosti greh, pohujšanje in moralno nevarnost.

Pri tem obračunu ubere njegova satira dve poti. Predvsem prečeta in pretrese tiste, ki se imajo za »domovino« in ki vpijejo o pohujšanju; zraven pa spregovori tudi izpovedno in izreče nekaj intimnih besed o sebi in svoji umetnosti. Toda obračun z dolino šentflorjansko je poglobitvena naloga njegove satirične igre. Opravi jo predvsem s fabulo. To je duhovita in groteskna storija o peklenskem navalu na dolino šentflorjansko. Hudič se zveže z domnevno nezakonsko siroto iz te doline, da mu bo pohujšala in v njegove peklenske mreže zvabila vse njeno čednostno prebivalstvo. On pa siroti obljubi svojo pomoč, blagostanje in gospodstvo. Hudič svoje

izpolni, pri poizkusu pohujšanja pa se pokaže, da je pekel udaril v prazno, zakaj dolina šentflorjanska je pohujšana bolj, kot bi bilo treba.

Zlodej namreč prav kmalu spozna, da tu prav za prav »ni nič dela; nedolžnosti ni, vse ceste so že izhojene; čednost frfota rado-voljna v pohujšanju in se komaj osmоди. Pozdravim devico, to-liko da jo pogledam — že okoli vratu, in izkaže se, da ni devica . . . Kaj bi pohujšaval, kjer je že vse pohujšano, kaj bi točil in silil, kjer je že vse pijano? Tako je bila torej vsa nakana napol zastonj.« In celo tega opeharjenega peklenskega svata »spreleti do mozga, ko spozna to hinavščino in goljufijo«.

To je podoba naše doline šentflorjanske, ki je ob Cankarjevem nastopu udarila plat zvona zaradi pohujšanja, ki da je prišlo k nam. Jasno, greh je v nji doma, kakor povsod, toda morala te do-line se ne meni zanj, dokler se greh ne vidi in dokler se ne govori o njem, in največje zlo je, omeniti ga; torej morala licemerstva, hi-navstva in poniglavosti. Cankar se je drznil posvetiti v zatohli in nečisti mrak doline šentflorjanske; več, drznil se je kot umetnik izpovedati in se odkrito obtoževati tudi svojih grehov, zato je bil obsojen in preklet kot nevernik in očiten grešnik, kar ga je na navedlo do tega, da je v farsi osebo, ki predstavlja njega samega, spet iročni označil kot tatu, kontrabantarja in razbojnika.

Druga pot, ki jo je izbral za svoj obračun v tej satiri, je lirična in izpovedna. Tukaj se njegova prešernost izprevrže v iskreno, bo-lečine polno čustvo. In ta bolečina je prav za prav sprožila njegovo satiro. Bolečina nad domovino:

Preveč je namreč hlapcev in tlačanov,
preveč jih je v dolini šentflorjanski!

Bolečina nad nerazumevanjem, ki je bilo njegov delež v do-movini:

Kaj ni to znamenje boleznih hude,
... da ne mislim čisto nič,
kako sem stopil prednje s čistim srcem,
pokazal jim, umetnik, svoje srce —
in so pljuvali nanj!

Bolečina nad nenaravnim, žalostnim in smešnim položajem, v katerem se je ta umetnik po božji volji med nami znašel in ki ga ironično opisuje v tehle Petrovih besedah:

Jacinta, jaz sem bil nekoč umetnik.
A zdaj sem več! Dokler sem hrepenel,
sem bil umetnik; zdaj ne hrepenim več.
Nekoč sem bil umetnik; in življenje
je bilo moj modél in moja snov,
sodnik in publikum. Zdaj sem umetnik
in publikum obenem. Blagor meni!
Pijača sem, ki se opaja sama,
in solnce sem, ki sije samo sebi,
in ogenj sem, ki sebi sam gori,
nikomur na veselje, ne na žalost!
Dobiček pa je ta: sovražil sem
in ljubil; zdaj se smejem, ker sem sam!

In v tej bolečini se je zasmejal s smehom »Pohujšanja«, polnim čustva in iskrega duha, ki je bil neugonobljiva moč v naravi tega čudovitega človeka.

Tako si v tem delu stojita nasproti dolina šentflorjanska in njen pohujševalec, razbojnik in umetnik Peter. Srečata se kot dva tuja si, neznanca svetova: svet svobode, pozorne notranje odgovornosti, odkritosti, prešernosti in »razbojniške« človečnosti ter poštenosti in pa svet prikritega in potuhnjenega greha, svet neprestane bojazni in nenaravne ukлонjenosti pod jarem bogve od koga usiljene morale, svet malodušnosti in poniglavosti. Med njima si skoraj ni mogoče misliti ne stika ne prehoda. Resnično, dva tuja, drug drugemu neznanca svetova.

Enkrat samkrat, tik pred Petrovim odhodom osupne dolina šentflorjanska za trenutek in prisluhne pri Jacintinem plesu. Tedaj kakor skozi meglo spregleda, a vendarle nekako spregleda blagi učitelj Šviligoj, ki »ima naočnike in slabo vidi, ki blago misli in ki se mu kolena tresejo«: »Glejte, kesajte se, odprite oči nastezaj; saj ni prišlo pohujšanje, prišla je lepota in z njo veselo spoznanje!« A tudi to pozno spoznanje je, kakor da bi prihajalo z nekega tujega sveta, tako nebogljene in preproste so učiteljeve besede. Tako šentflorjanske so. Zato samo še jasneje razkrivajo nepremostljivi prepad med obema svetovoma.

To je Cankarjeva z bolečino in žolčem nasičena vizija o domovini in o lastnem položaju v nji. Zasnovana je kot simbolična in alegorična komedija z liričnimi mesti. V naravi alegorike in simbolizma je, da sta nedoločna in nejasna in da glede na podrobnosti nimata točne razlage v resničnosti. Nekaj te nezadovoljive nejasnosti je tudi v podrobnostih »Pohujšanja«. Toda celota in čustveno ozadje te vizije sta jasno in nedvoumno določna. Očitno je tudi, da tako silovito iskren in strasten liričen intermezzo, kakršen je začetek drugega dejanja, ki je pravi izbruh Cankarjevega osebnega čustva, mora motiti in trgati tenko fantastične tenčice, v katero je zapredena njegova simbolna podoba skrivnostnih dogodkov v dolini šentflorjanski. Prav tako je Peter kot komedijska in odrska pojava nedvomno premalo plastična osebnost v duševnem in materialnem smislu in je z Jacinto vred, ki je kakor on preslabotno realizirana, preveč negibno zapleten v dogodke. Toda vsi ti očitni nedostatki te farse ne morejo vzeti »Pohujšanju«, ne njegove aktualnosti, ne njegove večne zanimivosti in dragocenosti, ki jo ta fantastična vizija ima in jo bo imela zaradi svoje bolečine in zaradi svojega duhovitega, neusmiljenega in bridkosti polnega, strastno resnicoljubnega in iz visoke misli vročega posmeha.

J. Vidmar

I. Cankar: Pohujšanje v dolini Šentflorjanski

(O priliki ponovne uprizoritve.)

Po dolgih letih (dvajset jih je minilo) je postalo Cankarjevo »Pohujšanje« sestaven del repertoarja našega gledališča. In ta farsa ni le eden od onih redkih komadov, ki vselej zanimajo občinstvo, temveč nudijo igralcem in režiserju neizčrpne možnosti variant v kreacijah posameznih likov in celotne zamisli.

Letošnja uprizoritev je šesta po vojni in zanimivo je pregledati to procesijo sodelujočih. Kot prva Jacinta se je pojavila v sezoni 1920. Ida Pregarčeva, ki je bila partnerica Martinčeviću — Petru. V isti uprizoritvi so sodelovali še Pregarc kot župan, P. Juvanova kot županja in to njeno županovanje traja še danes. Kot cerkovnik je postavil Rogoz nepozaben lik in ga je kasneje zamenjal Lipah. —

V isti prvi uprizoritvi je kreiral tudi Peček svojega zloдея in Rakarjeva ekspeditorico, Plut pa dararja. Vsi trije so si ohranili svoje vloge še do danes.

Vrsta Jacint — popotnic je pričela s Kreisovo, šla je preko Pregarčeve, Šaričeve, M. Danilove, Kukčeve in prispela z letošnjo uprizoritvijo do A. Sancinove. — Tudi Petrov je bilo nebroj. Otvoril je špalir Nučič, dedoval ga je Martinčević, ta ga je izročil Kralju, ko si je pa Kralj baš v tej vlogi zlomil med predstavo nogo, ga je prevzel Šest, nato Jan, za njim Jerman in letos se je vrnil spet k Janu. Zanimivo vlogo zloдея je kreiral kot prvi Dragutinovič, ki je imel vse zunanje vrline za ta lik, nato je pa prevzel te peklenske posle Peček in jih opravljal z izjemo ene sezone, ko je bil deležen te časti Kralj.

Županovali so v dolini šentflorjanski izmenoma Verovšek in Pregarc, Cesar in Levar. Županje so bile A. Danilova, P. Juvanova in Medvedova . . .

V našem ansamblu so člani, ki so igrali že celo vrsto tipov in vlog v tej farsii, recimo n. pr. Lipah, ki je pričel kot prvi gost, ki ima en sam stavek vloge, nadaljeval je kot notar in je zamenjal sedaj ta poklic s cerkovniškim.

Tudi režiserji so se menjali in tudi način uprizarjanja. V prvi, krstni uprizoritvi je prevladovala realistična igra, po vojni pa so farso uklenili v stilizacijo. Šest in Skrbinišek sta poskušala vsak na svoj način realizirati svoje predstave o tej zapleteni reči. Debevec pa je oživotvoril svoje gledanje v Bravničarjevi operi, ki nosi isti naslov.

*

Lahko rečemo, da stoji Cankarjevo »Pohujšanje« do malega skoraj štirideset let na odru. Spominjam se kritik one prve uprizoritve, ki so očitale, da hodijo in nastopajo Cankarjevi junaki vsi skozi okno. — Nisem poklican, da bi razčlenjeval farso kot gledališko delo, eno stoji prav gotovo, da je prvi akt dovršena enodejanka, da ima drugi akt problematičen, ampak izredno lep dialog v začetku med Jacinto in Petrom in da postane v sredini do prihoda popotnikovega zelo živ, zabaven in edinstven. — Tretji akt je zagonetka! Ne samo meni. Zdi se mi, da je moj znanec Cankar, ki je bil na-

vihan in dovtipen, kot le kaj, pustil tu vse v veliki vprašaj — češ: zdaj bomo pa videli kaj poreko... In zdi se mi, da se je tatinsko, hudomušno vihal muštace, ker so nastale debate, kalavri in imamo še danes vse čudne, mistične, alegorične in simbolične predstave o dejanju in osebah...

*

Petič sem pristopil k režiji »Pohujšanja«. Skozi dvajset let sem iskal in razglabljal, si očital in se grenil... Brez vzroka... Kajti danes sem si svest kot pred dvajsetimi leti, da utegne imeti farsa, ki jo je napisal Cankar, uspeh edinole v taki obliki... Saj je Cankar to sam vedel, da je zamenjava, da je Gogolj, da je bridkost satire zapopadena v dobrodušnem smehu rodoljuba iz doline šentflorjanske... Povsod na svetu, v vsakem teatru bo imel uspeh župan, ki se opraviči pred grehom, preden poljubi nogo Jacintino... opraviči se pred vso Dolino...

*

Ker je minilo dvajset let po prvi povojni uprizoritvi je kar prav, da se pomenimo še malo o tem kar se imenuje režija tega komada. Cankar imenuje svoj komad »farsa«. — Ampak to je več kot farsa in je manj kot farsa. Nekatero scene, recimo prvi del prvega dejanja teče gladko v stilu farse in ni ga na svetu režiserja, ki bi ne uporabil danega materiala kot — farso. Potem pride drugi del, ta je pa že čisto gogoljevski... Presenečenje nad presenečenjem — molk in molčanje nad nečim, kar je bilo. Drugi akt: prva polovica, lirika, lepe, nad vse lepe besede, duet, ki ga morajo znati vsi moji konservatoristi na pamet, če hočejo napredovati — ampak — zakaj ta duet... Vse kar sledi je spet spretna komedija, spet košček Gogolja in prav je tako. Nato pride siromak Popotnik in pokvari vse lepo razpoloženje... Tudi to je prav! Kajti Jacinta ima srečen domislek, ki ga skuša že večkrat med dejanjem uveljaviti pri potepinu Petru:

»Ugasni svečo, da bo zasijalo to vroče solnce v srcih najinih.«

To je domislek — ne duhovit, ampak Jacinti pristoji.

Tretje dejanje je za režiserja ono, kar se imenuje z gledališkim izrazom, ansambel. Vse kar je dialogov so vsi odveč in polnokrv-

nega režiserja presneto mika, da bi postavil vse na glavo. Seveda, to pa spet ne gre. Mora si režiser prikrojiti ono pot, ki jo opisuje učitelj Šviligoj z vso vdano vnemo: »Težka je bila pot, ki sem jo hodil... grem ob potoku, pridem do hiše, okno je svetlo... Grem trikrat mimo, na tak način, da nisem gledal tja, ker me je bilo sram. — itd. Ko pa sem se tretjokrat povrnil, sem pogledal skozi okno...«

Nekako isto pot je delal režiser... Gledal je skozi okna, ki pravijo gledališču, da se vidi v njih uspeh. Dvajset let. — In pogled sedanji je skoraj isti. Samo nežnejši in milejši, morda ubranejši.

*

Cankar in moderna režija, ali bolje »Pohujšanje« v moderni, sodobni režiji, recimo à la russe Mayerhold ali Tairov, ali Judek Karl Heinz Martin ali reva Piscator, ali celo Burian AD 40 ali, ali, ali... Prosim lepo! Vse to znamo mi tudi, vse to smo že delali in hvala Bogu vse to navlako smo zavrgli... Izvolite novo režijo, genijalno o »Pohujšanju«...? Prosim!

Gong. Temno v publikli... Od nekod reflektorji in gori na zastoru proicira kino »cesarsko« — Cankarjevo cesto... Peter in Jacinta romata v vas, ki je vidna od daleč... Nato prideta iz orkestra vsa obdana od luči, vsa v zarjah in stopata preko proscenija v »Dolino«... to je, na oder.

Nato se zastor odpre. Prej še je zvonilo Ave Marijo (to delamo tudi sedaj), ampak po mojem se odpre samo pol zastora (zato nismo tehnično dognani, ker smo revni in ostane fantazija samo fantazija, kjer se scenograf zruši nad fantazijo...). Vse ostalo, kar se godi na odru bi moralo biti montirano na krožnem odru, da ima publika priliko gledati potek dvojnega dejanja — v sobi, v gostilni in pa v spalnici... To ima Cankar točno razčlenjeno, čeprav ni poznal ustroja odra, ki vlada danes. Ampak niti danes pri nas ne znamo tehnično več, čeprav imamo scenografe in inžinirje.

Drugo dejanje je za režiserja še prav posebno zanimivo. Tam razgrinja Cankar vso bajko, ki se je naučil od Shakespearja, v »Snu kresne noči«, ali pa v »Falstafu«. Težko šine mimo nas »o domovina, ti si kakor vlačuga, kdor te ljubi, ga zaničuješ...« Težko

je to, no, ampak komedija dobi potem spet zraka; ko se zlodej izpové in ko se prične gogoljanska procesija . . . Popotnik ostane pa si-
rora, kot je bil ob prihodu.

V tretjem dejanju je pa pokazal Cankar smisel za ansambel, kot nikjer. Samo boji se ga, vé da je imeniten . . . In ta ansambel je res imeniten, lepšega še nisem našel in naj mi nihče ne zameri, bolje zaigranega tudi še nisem našel . . . To so poslednje dognanosti, kot sem jih videl in srečal osebno samo pri Hudožestvenem teatru . . . Če naš ansambel kaj zna, zna zaigrati Cankarjevo »Pohujšanje . . .«

*

Ako trdim to, ne trdim tega jaz sam, ki sem soudeležen pri tem lepem delu. To trdijo in potrjujejo drugi: Pred dvajsetimi leti je dosegel prvi slovenski ansambel v Zagrebu o priliki obletnice »Udruženja« nečuvjen uspeh in par mesecev na to spet ob neki obletnici Hrvatskega kazališta . . . Pa ne samo to. »Pohujšanje« Cankarjevo je bilo ono edino delo, ki je našlo odmev o priliki one fantastične in požrtvovalne turneje, ki jo je aranžirala ga. P. Juvanova po vsej Jugoslaviji leta 1930., ki je vodila preko Varaždina in Zagreba, Karlovca in Splita, Cetinja in Sarajeva, Niša, Skoplja in celo do Bitolja . . . Povsod je bilo delo Cankarja sprejeto z navdušenjem in začudenjem, morda ne s popolnim razumevanjem, ker je vendarle tuje drugim prilikam v naši široki deželi . . .

*

S to »Dolino . . .« je vezan naš gledališki poklic. Sto in sto anekdot kroži in naši penzionisti s trepetom čakajo na premiero . . . Med njimi so taki, ki so igrali po par vlog in jih znajo še danes na pamet. Zato naj abonenti nimajo brig, kajti mi imamo: tri Petre, pet Jacint, dve županji, dva Zlodeja, tri Popotnike in tri cerkvnike . . ., da o ostalih ne govorim . . .

Režiserjev je pa sploh na pretek.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Josip Vidmar. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

1890

1890

1890

POHUJŠANJE V DOLINI ŠENTFLORJANSKI

FARSA V TREH AKTUALISAL IVAN CANKAR.

SCENOGRAF: ING. ARH. E. FRANZ.

REŽISER: PROF. OSIP ŠEST.

Krištof Kobar, imenovan metnik	Jan
in razbojnik	A. Sancinova
Jacinta, popotnica, družica	Cesar
Zupan	P. Juvanova
Zupanja	Plut
Dacar	V. Juvanova
Dacarka	Rakarjeva
Ekspeditorica	Gregorin
Učitelj Šviligoj	Sever
Notar	Kaukler
Štacunar	Gabrijelčičeva
Štacunarka	Lipah
Cerkovnik	Presetnik
Debeli človek	Tiran
Popotnik	Peček
Zlodej	Brezigar
Prvi gost	Raztresen
Drugi gost	

Vrši se farsa v dolini ob današnjih časih.

Blagajna se odpre ob pol 20.

Za 20.

Konec ob 22¹/₄.

Parter: Sedeži I. vrste	Din 25 —	Lože v parteru	Din 90 —	Balkon: Sedeži I. vrste	Din 18 —
.. II.-III. vrste	24 —	.. v I.	90 —	.. II. "	14 —
.. IV.-VI. "	22 —	.. balkonski	60 —	Galerija: Sedeži I. vrste	12 —
.. VII.-IX. "	20 —	Dodatni ložnici	20 —	.. II. "	10 —
.. X.-XI. "	18 —	erju	20 —	.. III. "	8 —
.. XII.-XIII. "	16 —	du	20 —	Galerijsko stojišče	2 —
		ski	15 —	Dijaško	4 —

VSTOPNICE se dobivajo v predprodaji pri gledalcih v opernem gledališču od 10. do pol 1. in od 3. do 5. ure. Predpisana taksa za P je vračunana v cenah.

